

MOOI
NOORD-
HOLLAND
ADVISEURS
OMGEVINGSKwaliteit

Verkenning naar de mogelijkheden voor een betere samenwerking tussen het Rijk, de provincie en drie gemeenten in het Noord-Hollandse Waddenkunstgebied op het vlak van (onderwater) archeologie

MOOI
NOORD-
HOLLAND
ADVISEURS
OMGEVINGSKWALITEIT

Verkenning naar de mogelijkheden voor een betere samenwerking tussen het Rijk, de provincie en drie gemeenten in het Noord-Hollandse Waddenkunstgebied op het vlak van (onderwater) archeologie

MOOI Noord-Holland
Emmastraat 111
1814 DP Alkmaar
T 072 520 44 59
info@mooinoord-holland.nl
www.mooinoord-holland.nl

Voorblad: Foto van MOOI Noord-Holland
Datum: 9 mei 2025
Definitief

Inhoud

1. Inleiding	4
1.1 Aanleiding en doel	4
1.2 Methodiek	5
1.3 Leeswijzer	5
2. Huidige stand van zaken/ problemen	6
2.1 De huidige stand van zaken omtrent de (onderwater)archeologie in onderzoek, bescherming en beleid	6
2.2 Huidige stand van zaken omtrent communicatie	12
3. Verkenning betere samenwerking	15
3.1 Op naar een betere samenwerking op het gebied van (onderwater)archeologie in onderzoek, bescherming en beleid	15
3.2 Op weg naar effectieve communicatie	19
4. Denken in oplossingen	22
4.1 Structurele communicatie	22
4.2 Versoepeling van de Arbowetgeving	23
4.3 Regionaal kernteam	23
4.3 Financiële middelen voor gemeenten	27
4.4 Een Master- en Reddingsplan	28
5. Aanbevelingen	30
5.1 Binnen bestaande kaders en middelen	30
5.2 Aanbevelingen voor extra gelden	33
Bijlage 1. Bronnen	36
Literatuur	36
Websites	36
Bijlage 2. Interviewvragen	37

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doel

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) heeft MOOI Noord-Holland de opdracht gegeven om de mogelijkheden te verkennen voor een verbeterde samenwerking tussen het Rijk, provincie Noord-Holland en de gemeenten Texel, Den Helder en Hollands Kroon op het gebied van (onderwater)archeologie in het Noord-Hollandse Waddengebied binnen bestaande kaders en middelen.

Aanleiding voor deze opdracht is de behoefte aan een meer samenhangende en effectieve aanpak tussen de betrokken organisaties op dit gebied in deze regio. De vondst van onder andere de jurken uit het Palmhoutwrak (BZN17) op Texel en de documentaireserie 'De Jurk en Het Scheepswrak' hebben geleid tot verhoogde aandacht en bewustwording rond onderwaterarcheologie en samenwerking in het gebied. Door de unieke ligging, het dynamische landschap en kwetsbare archeologische waarden van het Noord-Hollandse Waddengebied is het van belang om gezamenlijk op te trekken in het behoud en de ontwikkeling van dit cultureel erfgoed. Binnen het huidige beleids- en uitvoeringsveld blijken de verantwoordelijkheden en betrokkenheid van verschillende partijen niet altijd op elkaar afgestemd, waardoor kansen voor kennisdeling, bescherming en onderzoek van de (onderwater)archeologie niet optimaal worden benut.

Met deze verkenning beoogt de RCE meer inzicht te verkrijgen in de wensen, mogelijkheden en knelpunten ten aanzien van de samenwerking tussen de verschillende betrokken partijen. Doel is om te komen tot een voorstel voor samenwerking op het gebied van onderzoek, bescherming (beleid) en kennisdeling van de archeologie in het Noord-Hollandse Waddengebied.

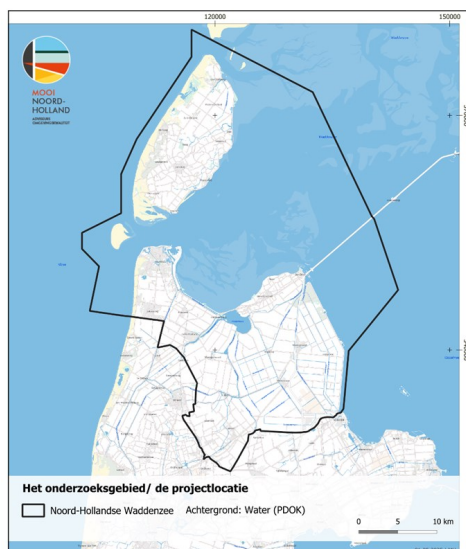
Afbeelding 1. Detail van de één van de jurken uit het Palmhoutwrak in Museum Kaap Skil op Texel (Foto Els Zweerink).

1.2 Methodiek

Om de mogelijkheden voor deze samenwerking te verkennen, heeft MOOI Noord-Holland gesprekken gevoerd aan de hand van interviewvragen met de RCE (regioadviseur archeologie, hoogleraar maritieme archeologie en coördinator van het team maritieme archeologie), provincie Noord-Holland (gedeputeerde Jelle Beemsterboer en de adviseur archeologie), gemeente Texel (wethouder Rikus Kieft, adviseur erfgoed van het college en adviseur archeologie van Archeologie West-Friesland (AWF)), gemeente Den Helder (wethouder Fotogui Camara en adviseur erfgoed van het college) en gemeente Hollands Kroon (wethouder Robert Leever, de adviseur erfgoed van het college en adviseur archeologie van AWF). Daarnaast is ook bronnenonderzoek uitgevoerd en is relevante literatuur bestudeerd die door de betrokken partijen is aangeleverd. De resultaten van de gesprekken zijn samengevat in deze rapportage.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 1 wordt de aanleiding van dit onderzoek beschreven en de toegepaste methode van de verkenning om tot oplossingen voor samenwerking te komen. In hoofdstuk 2 komt de huidige stand van zaken ten aanzien van de samenwerking rondom dit onderwerp in het Noord-Hollandse deel van de Waddenzee aan bod, evenals de problematiek rondom dit thema. In hoofdstuk 3 worden de mogelijkheden voor een betere samenwerking verkend en geschetst en in hoofdstuk 4 de mogelijkheden en oplossingen voor een betere samenwerking toegelicht. In hoofdstuk 5 volgen op basis van de onderzoeksresultaten enkele aanbevelingen voor een betere samenwerking. In bijlage 1 staat het overzicht van de bestudeerde literatuur en andere bronnen. Tot slot bevat bijlage 2 een overzicht van de interviewvragen.

Afbeelding 2. De projectlocatie van het onderzoek naar een betere samenwerking.

2. Huidige stand van zaken/ problemen

In gesprekken met de betrokken overheden is allereerst verkend hoe op dit moment invulling wordt gegeven aan de eigen verantwoordelijkheid rondom de onderwaterarcheologie in het Noord-Hollandse deel van de Waddenzee. Daarmee komen naast de rollen en verantwoordelijkheden van diverse overheden ook de actuele problemen aan bod. Het onderstreept de urgentie van behoud door natuurlijke erosie en het verlies van waardevolle historische kennis. Daarmee schetst dit hoofdstuk de huidige stand van zaken, de problemen en de noodzaak voor een duurzame aanpak van het maritieme erfgoed in dit unieke gebied.

2.1 De huidige stand van zaken omtrent de (onderwater)archeologie in onderzoek, bescherming en beleid

Rijkdienst voor het Cultureel Erfgoed

In gesprek met de RCE wordt aangegeven dat het Rijk actief betrokken is bij het behoud, de monitoring en het onderzoek van (onderwater)archeologisch erfgoed in de Noord-Hollandse Waddenzee. Een belangrijk onderdeel van deze inzet bestaat uit opwater-onderzoeken, waarbij de RCE gebruikmaakt van technieken zoals sonar- en multibeam-opnames om de staat van archeologische vindplaatsen in kaart te brengen. Specifieke aandacht gaat hierbij uit naar het archeologisch rijksmonument 'Burgzand Noord', nabij Texel, waar jaarlijks multibeam-surveys worden uitgevoerd om de aanwezige scheepswrakken te monitoren en eventuele veranderingen tijdig te signaleren.

Daarnaast verzorgt de RCE het fysieke onderhoud van wrakken, waaronder het aanbrengen en controleren van beschermende afdekkingen. In de zomer van 2025 staat een controlecampagne van vier weken gepland van Burgzand Noord, waarbij afgedekte wrakken worden geïnspecteerd en waar nodig opnieuw worden afgedekt of hersteld. Ook buiten het beschermde rijksmonument houdt de RCE zicht op wrakken die vanwege hun staat of locatie extra aandacht vereisen. Met deze inzet wil de RCE onderstrepen dat het Noord-Hollandse Waddengebied, met zijn rijke maritieme erfgoed, blijvend in beeld is. De aanwezige kennis én het potentieel aan nieuwe ontdekkingen maken het gebied van groot belang voor het Nederlandse archeologische landschap. Hoewel de Waddenzee en het Burgzand belangrijke gebieden zijn

voor onderwaterarcheologie, heeft de RCE een landelijke taak en moet zij ook aandacht besteden aan andere regio's in Nederland. In dat licht is het relevant te benoemen dat de RCE in 2017 slechts over een budget van €30.000,- beschikte. Sinds anderhalf jaar ontvangt de RCE structureel €1,5 miljoen, waarmee zij haar landelijke rol aanzienlijk heeft kunnen versterken. Een aanzienlijk deel van dit budget – op een bepaald moment €800.000 – is besteed aan het Palmhoutwrak in de Waddenzee, waarmee de bijzondere waarde van dit gebied ook financieel is erkend.

De RCE heeft zich de afgelopen jaren sterk ingezet om de situatie rond het duiken op wrakken, met name in de Westelijke Waddenzee, te verbeteren. Dit ging ten koste van de aandacht voor andere gebieden, zoals de Nederlandse rivieren. De RCE is verantwoordelijk voor het onderwatererfgoed in Rijkswateren, rijksmonumenten en niet-gemeentelijk ingedeelde gebieden. Omdat veel gemeenten onvoldoende kennis of capaciteit hebben om hun eigen verantwoordelijkheid op te pakken, neemt de RCE vaak ook deze taken op zich. De RCE streeft ernaar een meer gedeelde verantwoordelijkheid, waarin gemeenten hun rol in gebieden als de Waddenzee actiever vervullen, met ondersteuning van de RCE waar nodig. Dit betekent dat de RCE wil blijven samenwerken met duikgroepen en andere stakeholders, maar benadrukt dat zij niet alleen verantwoordelijk is voor het maritiem erfgoed in de Waddenzee. De RCE wil de gemeenten oproepen hun rol in het beheer van maritiem erfgoed op zich te nemen. Dit draagt niet alleen bij aan een betere verdeling van taken, maar versterkt ook het lokaal eigenaarschap en de maatschappelijke betrokkenheid.

Kortom, de RCE blijft verantwoordelijk voor het monitoren van het rijksmonument bij Texel (Rede van Texel), inclusief opwater-onderzoeken, zoals sonar- en multibeam-surveys. Ook bij urgente situaties buiten het monument wordt gehandeld. De RCE blijft dus betrokken bij het Waddengebied, al zal de intensiteit van die betrokkenheid afnemen om ruimte te maken voor aandacht op andere locaties.

Provincie Noord-Holland

In gesprek met provincie Noord-Holland wordt duidelijk dat de provincie momenteel nadrukkelijk aandacht vraagt voor het behoud van scheepswrakken in de Waddenzee. Veel van deze wrakken dreigen voor de 'tweede keer' te vergaan, wat betekent dat waardevolle historische informatie verloren dreigt te gaan. De provincie Noord-Holland heeft geen apart archeologiebeleid voor onderwatererfgoed, maar wel tien archeologische gebieden binnen haar grondgebied aangewezen, waarvan de Rede van Texel er één is. Wettelijk gezien ligt haar verantwoordelijkheid vooral ná een eventuele opgraving: het beheren, bewaren en zichtbaar maken van

vondsten. Dit betekent dat de provincie op dit moment geen rol speelt bij de bescherming of het onderzoek van wrakken in situ, noch bij de inventarisatie vooraf (wat een beleidskeuze is).

Toch ziet de provincie het als haar missie om het maritiem erfgoed in de Waddenzee te behouden. Wanneer behoud niet mogelijk is, wil zij in ieder geval grondig documenteren welke kennis de scheepswrakken bevatten. Daarvoor is een grootschalige inventarisatie nodig, wat vraagt om een meerjarig onderzoeksprogramma; iets wat de provincie niet zelfstandig kan financieren. Vanwege de schaal en urgentie van deze opgave pleit de gedeputeerde voor de oprichting van een nationaal programma – een Masterplan – onder regie van de RCE. Dit plan richt zich op het redden, beschermen en onderzoeken van scheepswrakken in de Waddenzee. De tijd dringt: naar verwachting zal een groot deel van de wrakken binnen twintig jaar door erosie zijn verdwenen. De komende tien jaar zijn daarom cruciaal om met gericht onderzoek en beschermingsmaatregelen te starten.

De provincie is het eens met de strekking van de brief die de wethouders van de gemeenten Texel, Den Helder en Hollands Kroon aan minister Bruins (OC&W) hebben gestuurd op 1 juli 2024. De brief bevat een dringende oproep tot nationale betrokkenheid. De betrokken gemeenten erkennen de waarde en kwetsbaarheid van dit erfgoed, maar signaleren dat onderwaterarcheologie onvoldoende aandacht krijgt door een gebrek aan capaciteit en middelen bij de RCE. Hoewel de gemeenten bevoegd gezag zijn voor de waterbodem, ontbreekt het hen aan expertise en slagkracht om deze verantwoordelijkheid goed in te vullen. Daarom vragen zij om gezamenlijke inzet en ondersteuning bij het behoud en onderzoek van dit maritiem erfgoed. De provincie stelt dat er behoefte is aan een gezamenlijk gedragen programma dat niet alleen gericht is op behoud, maar ook op publieke betrokkenheid, educatie en economische waardecreatie, bijvoorbeeld via documentaires of tentoonstellingen. De provincie benadrukt dat de beschikbare 1,5 miljoen euro die de RCE ontvangt, volstrekt onvoldoende is om deze ambitie waar te maken. Tegelijkertijd heeft de provincie zelf geen wettelijke verantwoordelijkheid of budget om bijvoorbeeld duikteams of conservering te financieren. Dit erfgoed overstijgt het provinciale niveau: het betreft nationaal erfgoed dat vraagt om rijksbrede inzet en structurele financiering.

Op 3 december 2024 heeft het lid Beckerman een motie ingediend en aandacht gevraagd voor het kwetsbare en unieke maritieme erfgoed van Nederland, zoals bijvoorbeeld het Palmhoutwrak en de daarbij horende scheepsinventaris. De motie wijst erop dat hoewel eerder al een oproep is gedaan om de noodzaak van een reddingsplan voor maritieme archeologie te onderzoeken, dit nog niet voldoende tot uitvoering is gekomen. Gezien de bedreigingen voor dit

erfgoed — zoals aantasting door paalwormen en veranderingen in de zeebodem — verzoekt de motie de regering om daadwerkelijk met een concreet reddingsplan te komen en hierover in 2025 verslag uit te brengen aan de Kamer. Deze motie is aangenomen door de Tweede Kamer. De provincie is van mening dat om met bestaande middelen toch een betere omgang met de wrakken te bewerkstelligen: een langdurig, meerjarig project nodig is. Gezien de kamerbrief aan minister Bruins (OCW) en de ingediende moties verwachtte de provincie veel van het gesprek met de minister op 25 maart 2025, en werd zelfs gedacht aan een mogelijk keerpunt. Dat keerpunt bleef echter uit, want al snel werd duidelijk dat samenwerking en de ontwikkeling van een Masterplan alleen mogelijk zijn met aanvullende financiële middelen, die op dit moment niet beschikbaar zijn.

Gemeente Texel

De gemeente Texel geeft aan dat ze de verantwoordelijkheid voor onderwaterarcheologie in de Waddenzee voelen, maar het hen ontbreekt aan de benodigde middelen, kennis, en capaciteit. Wel werkt de gemeente sinds 2016 samen met een adviseur archeologie van AWF, heeft de gemeente een archeologische beleidskaart voor de waterbodems en sinds juni 2022 een beheersverordening. De gemeente heeft de onderwaterarcheologie dus ingebed in de vergunningverlening, bijvoorbeeld door mosselzaadinstallaties vergunningplichtig te maken. Echter, er is geen capaciteit om toezicht te houden of handhaving uit te voeren op de naleving van deze vergunningen, zoals bij mosselzaadadviseurs of schelpenwinning. Dit maakt het lastig om de verantwoordelijkheid effectief waar te maken, aangezien de benodigde middelen en capaciteit ontbreken. De gemeente Texel heeft slechts een klein budget van €13.000 per jaar voor archeologie, wat niet voldoende is om de taken effectief uit te voeren. De gemeente heeft deze problemen al eerder gecommuniceerd naar het Rijk en de provincie, maar zonder resultaat. De verantwoordelijkheid voor de (onderwater)archeologie is in Nederland decentraal neergelegd bij gemeenten, maar de gemeente Texel geeft aan dat de middelen voor deze verantwoordelijkheid niet zijn meegekomen.

Gemeente Den Helder

Gemeente Den Helder geeft aan dat de maritieme archeologie niet veel prioriteit krijgt binnen de gemeente, omdat er geen archeologiebeleid is voor de waterbodems. Er is geen zicht op de problematiek, waardoor het lijkt alsof er geen probleem is, terwijl er wel degelijk een gebrek aan bescherming, behoud en onderzoek van maritiem erfgoed is. Het komt erop neer dat een inventarisatie van onderwaterarcheologie geheel ontbreekt. Wel bestaat er de wens om de archeologische beleidskaart van 2017 te actualiseren en de waterbodems daarop voor het eerst te karteren, maar deze kunnen niet worden gerealiseerd door de ontbrekende middelen.

Daarbij ziet het er niet naar uit dat deze middelen op korte termijn zullen worden vrijgemaakt, gezien het aankomende Ravijnjaar (2026).

Wel staat een herijking van het uitvoeringsplan van het erfgoedbeleid van de gemeente dit jaar op de planning. In dat uitvoeringsplan krijgt onderwaterarcheologie een structurele plek. Met het nieuwe uitvoeringsplan streeft de gemeente ernaar om niet alleen richting te kiezen, maar ook te werken aan een uitvoeringsprogramma dat daadwerkelijk bijdraagt aan behoud, bescherming en onderzoek van onderwatererfgoed. Bij deze herijking wordt echter de bestaande archeologische beleidskaart niet geactualiseerd en wordt geen beleidskaart van de waterbodems opgesteld aangezien daar geen budget voor is. Wel is de gemeente momenteel bezig te onderzoeken hoe een beleidskaart van de waterbodems toch kan worden meegenomen in het uitvoeringsplan.

De gemeente Den Helder heeft geen eigen archeoloog in dienst en beschikt niet over de noodzakelijke interne kennis om maritieme archeologie goed te kunnen beheren. De gemeente maakt gebruik van het NMF Erfgoedadvies voor archeologische kennis, maar zouden liever deze expertise dichter bij huis hebben. Echter wordt de maritieme archeologie door de gemeente gezien als een gespecialiseerde expertise die extern moet worden ingehuurd. De gemeente heeft de ambitie om samen te werken en maritieme archeologie te beschermen, maar kampt met een gebrek aan interne kennis en middelen om dit effectief aan te pakken. Ook Den Helder kent een gebrek aan toezicht en handhaving op erfgoed, wat leidt tot vandalisme en een 'wild west-situatie'. In andere woorden, de gemeente Den Helder heeft een gebrek aan budget, capaciteit en zicht op onderwaterarcheologie, wat resulteert in gemiste kansen voor het behoud en de bescherming van maritiem erfgoed. Er is wel ambitie om te faciliteren, maar de middelen en organisatie ontbreken.

Gemeente Hollands Kroon

Bij gemeente Hollands Kroon groeit het besef dat onderwaterarcheologie een eigen verantwoordelijkheid vereist en vraagt om structurele borging binnen het beleid. Samen met de gemeenten Texel en Den Helder hebben ze een toename van archeologische vondsten in de Noord-Hollandse Waddenzee gesignaleerd en bij de Tweede Kamer aandacht gevraagd voor de beperkingen van het Verdrag van Malta. Onder voorzitterschap van Texel focust de gemeente zich op het ontwikkelen van maatschappelijk bewustzijn en wet- en regelgeving rondom archeologie, waar dat voor natuurbeheer en visserij al langer het geval is.

In de Omgevingsvisie wordt onder de noemer 'Hollands Kroon beleefbaar' niet alleen de na-

tuurwaarde van het Werelderfgoed Waddenzee benoemd, maar ook de archeologische waarde. In samenwerking met AWF is Hollands Kroon bezig met het opstellen van een archeologische waarde-/beleidskaart voor de waterbodems, naar voorbeeld van de kaart van Texel. Deze beleidskaart wordt vóór het zomerreces van 2025 aan de gemeenteraad voorgelegd en daarna, samen met de cultuurhistorische elementenkaart, geïmplementeerd in het Omgevingsplan. Voor locaties zonder archeologische verwachting hanteert de gemeente een vrijstellingsgrens die ruimte biedt voor andere initiatieven, terwijl binnen verwachtingsgebieden – bijvoorbeeld nabij rijksmonumenten – beperktere ontwikkelmogelijkheden gelden. De implementatie en verdere visievorming staan nu voor de deur, waarmee Hollands Kroon streeft naar een duurzame en gezamenlijke aanpak van het maritieme erfgoed.

Hollands Kroon kent geen archeologische rijksmonumenten op de waterbodems. Tot op heden zijn enkel bij Burgzand en in gebieden rondom Texel zijn scheepswrakken via opwateronderzoek in kaart gebracht. Voor de overige delen van de Waddenzee ontbreken nog gedetailleerde sonar-verkenningen, al lopen er bij de RCE verzoeken voor aanvullend onderzoek rond Den Oever. De huidige archeologische beleidskaart is dus vooral gebaseerd op verwachtingszones. Een daadwerkelijke waardering van onderwaterarcheologie, middels duikonderzoek, is binnen de gemeente nog nooit uitgevoerd.

Tot de vaststelling van de nieuwe beleidskaart voert de gemeente selectief beleid uit: archeologische vondsten worden pas in beeld gebracht “als men erover struikelt”. Er ontbreekt een actief beschermingsregime. Hollands Kroon ziet de nieuwe verwachtingskaart wel als een hulpmiddel dat het bewustzijn straks kan doen vergroten. Voor nu geldt echter dat onderzoek, toezicht en handhaving bij de gemeente onderbelicht blijven, omdat de gemeente slechts over één fte erfgoedcapaciteit beschikt voor *al* het erfgoed – goed voor ongeveer 1 à 2 uur per week aan ambtelijke capaciteit voor archeologische werkzaamheden. Om de beperkte ambtelijke capaciteit te compenseren is een dienstverleningsovereenkomst met AWF gesloten. De gemeente voert geen toezicht en handhaving uit op zee, want er is geen vaartuig tot beschikking. Bovendien is tot op heden volgens AWF niet duidelijk wie vrijwilligers met een ontheffing op de Erfgoedwet kan controleren. Zo zou zowel de politie als de kustwacht beide juridisch gezien niet kunnen handhaven, daarom wordt deze kwestie door de Erfgoedinspectie verder onderzocht.

Afbeelding 3. Duiker te water (Foto RCE).

Tot slot, blijft financiële dekking vaak incidenteel: bij de toevalsvondst van het beeld “Barry” moest ad hoc een potje worden vrijgemaakt om de vondst te conserveren. Zonder structurele middelen blijft de rol van Hollands Kroon vooralsnog beperkt tot signalering van knelpunten, met name wanneer archeologische vondsten zich aandienen.

2.2 Huidige stand van zaken omtrent communicatie

In deze paragraaf wordt verkend hoe de communicatie rondom maritiem erfgoed momenteel is georganiseerd tussen het Rijk, de provincie en de betrokken kustgemeenten. Er wordt beschreven op welke manieren er op onderdelen al contact plaatsvindt, bijvoorbeeld met lokale archeologen en vrijwilligers. Tegelijk wordt duidelijk waar structurele afstemming tussen overheden en bredere betrokkenheid nog beperkt zijn. Ook komt naar voren welke wensen en signalen er leven rondom een mogelijke overlegstructuur, informatiedeling en samenwerking tussen de verschillende partijen.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

De RCE werkt nauw samen met lokale partners, waaronder Museum Kaap Skil op Texel, dat als schakel fungeert tussen de RCE en de lokale sportduikersgemeenschap. Binnen de Texelse duikersgemeenschap bestaan meerdere duikclubs met uiteenlopende bereidheid tot samenwerking. De regioadviseur archeologie van de RCE werkt intensief samen met vrijwilligers van de Landelijke Werkgroep Archeologie Onder Water (LWAOW), waarbij afspraken over archeologisch onderzoek worden vastgelegd in ontheffingen op de Erfgoedwet (Besluit Erfgoedwet Archeologie BEa), zodat ook zij – buiten de rijksmonumenten – op verantwoorde wijze kunnen bijdragen aan archeologisch onderzoek.

De RCE onderhoudt tevens contact met gemeentelijke archeologen, maar deze communicatie is (nog) niet structureel ingebed. Vondstmeldingen van wrakken komen via verschillende wegen binnen, zoals via duikclubs of AWF, wat leidt tot een versnipperd meldsysteem ondanks het bestaan van een landelijk meldpunt. Bij de gemeenten zelf worden sporadisch vondstmeldingen gedaan, ca. één of twee meldingen per jaar.

Provincie Noord-Holland

De provincie stelt dat op ambtelijk niveau de samenwerking goed verloopt, maar is van mening dat de overleggen een structureler karakter kunnen krijgen. Een aantal jaar geleden was er een vast programma waarin alle stakeholders samenwerkten, iets waar de provincie graag naar terug wil. De recente ad-hoc overleggen, bijvoorbeeld met gemeenten, zijn onvoldoende voor duurzaam beleid. Ook duikers zouden volgens de provincie in een meer gestructureerd kader moeten worden betrokken.

Gemeente Texel

Voor archeologie benadrukt de gemeente Texel dat het op dit moment samenwerkt met AWF, een gemeenschappelijke regeling, waarmee nauw contact wordt onderhouden. Met de andere betrokkenen van dit onderzoek is er op ambtelijk niveau nauwelijks sprake van een samenwerking op het gebied van maritiem erfgoed. Wanneer er contact is, is dit vooral reactief wanneer bijvoorbeeld een toevalsvondst gevonden wordt. De gemeente benadrukt dat Texel een kleine gemeente is, waardoor er een beperkte ambtelijke capaciteit is. Noodzakelijkerwijs zegt Texel daarom op dit beleidsveld te moeten maar ook te willen samenwerken met andere gemeenten. Ook op bestuurlijk vlak is er behoefte aan samenwerking, de gemeente stelt dat ze niet op hun eigen eiland willen blijven opereren, want ze staan voor dezelfde uitdagingen als andere gemeenten.

De gemeente Texel merkt op dat zij niet actief op de hoogte wordt gehouden van ontwikkelingen rondom onderwaterarcheologie. Er is wel af en toe contact met de RCE, maar de gemeente mist regelmatig uitnodigingen voor belangrijke bijeenkomsten, zoals de startbijeenkomst voor de uitwerking van het Palmhoutwrak. Daarnaast signaleert de gemeente een gebrek aan transparantie, vooral wat betreft de selectiecriteria, gebruikte methoden en de onderliggende gegevens voor het monitoren van beschermde scheepswrakken door de RCE in de Texelse wateren, terwijl deze wel van belang zijn voor de gemeente.

Gemeente Den Helder

Gemeente Den Helder heeft ambtelijk contact met buurgemeenten als er sprake is van een toevalsvondst, oftewel reactief contact. Bestuurlijk is er ambitie om samen te werken, vooral met de gemeenten Texel en Hollands Kroon, om maritieme archeologie te beschermen. Van daar de gezamenlijke brief van de gemeenten aan de Tweede Kamer. Den Helder beschouwt de scheepswrakken als belangrijk voor de lokale geschiedenis en identiteit. Ambtelijk zoekt de gemeente dus samenwerking bij incidenten, maar er is geen actieve samenwerking op dit moment. Ook niet met de provincie. Verder onderstreept de gemeente dat er een duidelijke wens bestaat om de communicatie met de RCE te verbeteren. Hoewel er af en toe contact is, komt informatie vanuit de RCE vaak te laat of pas nadat besluiten reeds zijn genomen.

Gemeente Hollands Kroon

In Hollands Kroon is de dagelijkse ambtelijke uitvoering van onderwaterarcheologie vrijwel volledig uitbesteed aan AWF, waardoor intern weinig structureel overleg plaatsvindt. De ambtenaren van de gemeenten weten elkaar te vinden bij concrete vraagstukken, maar er is geen vaste overlegstructuur voor onderwaterarcheologisch onderzoek en bescherming en deze

wordt ook niet gemist. Bestuurlijk onderhoudt de gemeente contact met de buurgemeenten en heeft Texel de voortrekkersrol binnen de Kop van Noord-Holland op het gebied van de onderwaterarcheologie.

Het contact met provincie Noord-Holland verloopt via de reguliere kanalen, maar concrete samenwerking op het vlak van onderwaterarcheologie ontbreekt door een gebrek aan budget bij de provincie binnen de huidige coalitieperiode. Met de RCE is er afstemming, en de gemeente ontvangt periodiek informatie, maar zij wordt niet betrokken bij de inhoudelijke afwegingen over nuttig en relevant onderzoek. Zo vond bij de haven van Den Oever zes weken lang onderzoek plaats zonder dat Hollands Kroon hiervan op de hoogte was gesteld, terwijl Texel wel werd uitgenodigd om de resultaten te bekijken. Lezingen en publieksactiviteiten van de RCE – zoals in Kaap Skil en Oudeschild – vinden niet plaats in Den Oever, hoewel de infrastructuur daarvoor wel aanwezig zou zijn.

3. Verkenning betere samenwerking

Dit hoofdstuk gaat in op de antwoorden van de geïnterviewden op de vragen: hoe kan de samenwerking rondom onderwaterarcheologie versterkt worden? Is daar behoefte aan? Welke manier van samenwerking en afstemming is wenselijk, met welke partijen en wat kan dat opleveren?

3.1 Op naar een betere samenwerking op het gebied van (onderwater)archeologie in onderzoek, bescherming en beleid

In deze paragraaf geven het Rijk, de provincie en de gemeenten hun visie op hoe gezamenlijke inzet het beheer en behoud van maritiem erfgoed kan verbeteren. Ook wordt duidelijk wat elke partij concreet kan en wil bijdragen aan die samenwerking – van kennis, capaciteit en middelen tot bestuurlijke inzet. Zo ontstaat een beeld van de mogelijkheden en voorwaarden voor een effectievere en meer structurele samenwerking.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

De RCE is van mening dat het noodzakelijk is om inzichtelijk te maken waar capaciteit op het gebied van maritieme archeologie aanwezig is en waar deze ontbreekt. Op basis daarvan kan worden bepaald waar de RCE kan aanvullen of ondersteunen. Daarbij is een groeiende verantwoordelijkheid en betrokkenheid van gemeenten en provincies essentieel. De RCE vervult al jarenlang een adviserende en toezichhoudende rol, en zal dat blijven doen – nadrukkelijk in nauwe samenwerking met decentrale overheden. Samenwerking is cruciaal, zeker gezien de complexiteit van de decentralisatie binnen dit domein.

De RCE wil lokale en provinciale overheden ondersteunen bij het versterken van hun capaciteit, zonder daarbij voorschrijvend te zijn. Er wordt gepleit voor meer zelfstandigheid van gemeenten in het beheer van maritiem erfgoed, waarbij de RCE een signalerende en adviserende rol op zich neemt. Hoewel regio's zoals Noord-Holland al goed presteren, blijft het van belang om positieve ontwikkelingen actief te stimuleren en betrokkenheid verder te versterken. Een open, eerlijke en kritische houding naar elkaar is hierbij onmisbaar – advisering gaat

altijd hand in hand met het bieden van ondersteuning: de helpende hand.

Provincie Noord-Holland

De provincie Noord-Holland sluit zich bij de RCE aan en heeft ook behoefte aan meer samenwerking binnen de regio. De provincie betoogt tevens dat meer samenwerking met gemeenten belangrijk is, omdat de unieke vondsten uit de gemeenten zelf komen en het enthousiasme voor het behoud van onderwatererfgoed verder lokaal kan worden aangewakkerd. De samenwerking biedt gemeenten niet alleen de kans om actief bij te dragen aan het behoud van dit erfgoed, maar vergroot ook hun betrokkenheid bij een cultureel en historisch belangrijk proces.

De provincie is echter van mening dat de RCE een coördinerende rol zou moeten vervullen bij het inventariseren, waarderen en borgen van vondsten, bijvoorbeeld in het kader van een nationaal Masterplan. Dit plan kan gezien worden als een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de hele Nederlandse samenleving. Gezien het nationale belang van de vondsten en de waardevolle informatie die ze bevatten over de geschiedenis van Nederland, verwacht de provincie van de RCE dat zij een leidende rol op zich neemt in dit proces. De provincie is niet langer primair verantwoordelijk, aangezien de verantwoordelijkheid nu bij het Rijk en de gemeenten ligt. Desondanks geeft de provincie aan niet van zijn verantwoordelijkheden weg te lopen en staat zij klaar om een rol op zich te nemen waar dat nodig is. Als er een taak is die de provincie kan vervullen, zal zij deze verantwoordelijkheid oppakken.

Gemeente Texel

Er is vanuit de gemeente Texel een duidelijke behoefte aan meer samenwerking en afstemming. Deze samenwerking is noodzakelijk omdat de gemeente niet langer in staat is om zelfstandig alle verantwoordelijkheden rond het onderwatererfgoed te dragen. Texel wil bovendien nadrukkelijk geen geïsoleerde positie innemen: de uitdagingen op het eiland zijn vergelijkbaar met die in andere gemeenten in het Waddengebied, waardoor er volgens de gemeente juist reden is voor nauwere samenwerking.

De gemeente Texel ziet zich geconfronteerd met een breed scala aan taken—van bescherming en behoud tot toezicht, handhaving en publiekscommunicatie—zonder dat er voldoende ondersteuning tegenover staat. Dit alles vraagt om een meer structurele aanpak waarbij de RCE niet alleen uitvoert, maar ook actief afstemt en informatie deelt met lokale overheden. Tegelijkertijd is er begrip voor het feit dat de RCE landelijke verantwoordelijkheden heeft en keuzes moet maken, bijvoorbeeld tussen de Waddenzee en Zeeland. Toch wordt gewezen op

een fundamenteel knelpunt: het systeem van de Maltawet voorziet niet in een duidelijke verstoorder wanneer het natuurlijke krachten betreft, zoals in de Waddenzee het geval is. Daardoor blijven verantwoordelijkheden en financiering diffuus, terwijl het belang van tijdig ingrijpen in dit dynamische gebied juist zo groot is.

AWF benadrukt dat het Rijk de implementatie van de Malta-wet in Nederland onvoldoende heeft afgestemd op situaties waarin natuurlijke processen, zoals erosie en sedimentverplaatsing in de Waddenzee, als 'verstoorder' optreden. Hierdoor ontbreekt een juridische aanleiding voor verplicht onderzoek, terwijl de archeologische waarde van het gebied groot is. De verantwoordelijkheid is vervolgens doorgeschoven naar gemeenten, zonder daarbij de noodzakelijke financiële middelen te verschaffen, aldus de gemeente. Dit heeft tot gevolg dat er een dringend behoefte is aan structureel budget bij de gemeenten voor het beheer en onderzoek van het onderwater cultureel erfgoed in de Waddenzee. Volgens AWF ligt de primaire verantwoordelijkheid hiervoor bij het Rijk, aangezien het Rijk bepaalt waar de inzet plaatsvindt. Op dit moment is die inzet onvoldoende gericht op de Waddenzee, terwijl gemeenten wel met de gevolgen worden geconfronteerd. Het Rijk kan zich in deze niet verschuilen achter de lokale overheden. Daarnaast wijst AWF op de noodzaak om archeologische expertise structureel binnen de eigen organisatie op te bouwen, in plaats van afhankelijk te zijn van externe partijen. Hoewel AWF op dit moment de advisering goed invult, is deze situatie kwetsbaar op de lange termijn. In dat kader is het van belang te investeren in duurzame kennisopbouw binnen de gemeentelijke organisatie.

Gemeente Den Helder

De gemeente Den Helder geeft aan behoefte te hebben aan intensievere samenwerking en afstemming, met name op bestuurlijk niveau met de omliggende gemeenten. In de huidige situatie vindt samenwerking vooral ad hoc plaats, bijvoorbeeld bij incidenten zoals de recente afstemming rondom mosselzaad-Invanginstallaties. Structurele samenwerking ontbreekt, mede door een tekort aan capaciteit binnen de gemeente. Tegelijkertijd geven de beschikbare middelen voor onderwaterarcheologie binnen Den Helder nauwelijks ruimte om daadwerkelijk stappen te zetten. De gemeente pleit daarom voor een meer sturende rol vanuit de provincie en ondersteuning vanuit het Rijk. De gemeente vindt het essentieel dat het Rijk bijspringt bij onderzoek en de conservering van de onderwaterarcheologie, met name bij toevalsvondsten. Een mogelijke oplossingsrichting voor de gemeente Helder is aansluiting bij een *gemeenschappelijke regeling* (GR), naar voorbeeld van AWF, waarin expertise gecentraliseerd is terwijl het eigenaarschap bij de gemeente blijft. Hoewel de gemeente momenteel geen lid is van een GR, wordt dit wel bestuurlijk overwogen, mede vanwege het besef van de

latente archeologische waarden in de waterbodem. Een lidmaatschap van een GR wordt echter niet als doel op zich gezien, maar als middel om tot concrete actie en beleidsuitvoering te komen. Verder beschouwt de gemeente samenwerking met het Rijk en de provincie nadrukkelijk als een strategisch middel om meer inzet en financiële middelen op nationaal niveau te mobiliseren. Door expertise te bundelen, gezamenlijk op te trekken en doelgericht te opereren, kan dit proces worden versterkt. De gemeente is bereid om capaciteit en middelen vrij te maken, maar de mate waarin dit gebeurt is afhankelijk van de concrete vorm en inhoud van de samenwerking. In dit licht wordt ook aansluiting bij een Gemeenschappelijke Regeling gezien als een politiek instrument binnen een bredere lobbystrategie.

Gemeente Hollands Kroon

Hollands Kroon heeft een duidelijke behoefte aan intensievere samenwerking op het gebied van onderwaterarcheologie, omdat de grenzen van individuele gemeenten de inzet voor onderzoek, bescherming en beleid te veel fragmenteren. De gemeente volgt Texel en onderkent dat capaciteit en budget onvoldoende zijn om de verantwoordelijkheid voor de onderwaterarcheologie zelfstandig te dragen. Bovendien ontbreken financiële middelen voor concrete acties in de huidige coalitieperiode van de provincie Noord-Holland, ondanks de vele aandacht naar dit onderwerp. Daarnaast bemoeilijken nationale wet- en regelgeving samenwerking met vrijwilligers, hoewel twee duikers inmiddels een ontheffing onder de Erfgoedwet hebben, moet nog blijken hoe effectief dit is. Terwijl andere duikers zelfstandig illegaal blijven opereren, waardoor inhoudelijke afstemming stopt.

Op technisch vlak kan samenwerking snel worden verbeterd door de nieuwe beleidskaart te gebruiken om archeologische zones in scheepvaartvolgsystemen te markeren. In intensief bevaren gebieden kunnen afspraken met visserijallianties leiden tot bijvoorbeeld vangstvrije zones, zodat er niet langer onbedoeld in de omgeving van archeologische vindplaatsen wordt gevist. Het contact met duikers verloopt via AWF en daar blijkt het periodiek overleg met lokale duikclubs doorgaans oppervlakkig van aard. Omdat ontheffingen via de RCE worden afgehandeld, mist Hollands Kroon directe sturingsmogelijkheden en praktische samenwerking. De gemeente pleit daarom voor het opstellen van heldere protocollen voor toevalsvondsten en ontheffingen, inclusief afspraken met archeologen in convenanten, om de dialoog met duikers te verdiepen en de uitvoering te professionaliseren.

Hollands Kroon ziet de onderwaterarcheologie bij voorkeur via een waardierend tweetrapsproces in kaart gebracht: eerst door een bureauonderzoek, vervolgens door gericht veldwerk. Alleen zo kunnen de waarden van scheepswrakken realistisch worden vastgesteld en

valt te bepalen welke wrakken daadwerkelijk beschermd moeten worden. De gemeente pleit ervoor om in kort tijdsbestek enkele miljoenen vrij te maken, samen met RCE en AWF, om een scherp beeld te krijgen van de zeebodemwaarden.

Op dit moment bestaat er een juridische lacune wanneer verstoring plaatsvindt zonder duidelijk veroorzaker; het Verdrag van Malta dekt die gevallen niet. Hollands Kroon stelt dat Den Haag deze leemte moet dichten en vervolgens onderzoek en maatregelen gefinancierd kunnen worden op basis van behoeftes. In het droomscenario beschikken Texel, Den Helder en Hollands Kroon gezamenlijk over een structureel budget—bijvoorbeeld een meerjarig fonds van gemeenten—om jaarlijks substantieel in veldonderzoek, beleid en ontheffingen te investeren. Wat betreft een structurele inbedding pleit Hollands Kroon voor een regionaal kernteam onder aanvoering van AWF, dat al korte lijnen onderhoudt met strandvinders, sportduikers en (maritieme) archeologen. Specialistische taken zoals monitoren en waarde-rend duikonderzoek blijven belegd bij experts, maar de gemeente wil samen met de AWF een stevige, gedeelde organisatorische basis leggen om het erfgoed systematisch te verkennen en beschermen.

Afbeelding 4. Zicht op Den Helder vanaf Texel (Foto Els Zweerink).

3.2 Op weg naar effectieve communicatie

In deze paragraaf wordt ingegaan op de vraag of en hoe structureel overleg over onderwaterarcheologie van toegevoegde waarde kan zijn. Daarbij wordt verkend welke partijen betrokken kunnen worden, welke onderwerpen op de overlegtafel horen, en hoe ieders rol en verantwoordelijkheid helder vastgelegd kan worden. Naast de inhoudelijke wensen, wordt inzichtelijk gemaakt wat elke partij – van Rijk tot gemeente – concreet kan bijdragen aan samenwerking (boter bij de vis). Daarmee vormt dit hoofdstuk een opmaat naar een breder gedragen, beter ingebed en effectiever overlegmodel.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Wat de RCE betreft is het van groot belang om structureel overleg te voeren met alle bestuurlijke partijen. Regelmatig contact zorgt ervoor dat iedereen goed geïnformeerd is en blijft. Dit overleg zou zich niet alleen moeten beperken tot bestuurlijke partners, maar kunnen richten op het aanhaken van andere betrokken partijen, zoals de provincie (bijvoorbeeld in verband met het depotbeheer) en Rijkswaterstaat (RWS).

Deze overlegmomenten zijn in de eerste plaats nodig om gezamenlijk in beeld te brengen waar de behoeften en knelpunten liggen. Daarbij is het essentieel om duidelijkheid te hebben over de rolverdeling. Het eerste overleg zou zich kunnen richten op de kernvraag: *wie is waarvoor verantwoordelijk, en is deze taakverdeling juridisch juist en helder vastgelegd?* Het is van belang dat hierover duidelijkheid bestaat. Op basis daarvan kan in vervolgoverleggen worden toegewerkt naar heldere afspraken en duurzame oplossingen, waarbij ieders rol en verantwoordelijkheid goed geborgd is.

In het kader van beleidsmatige samenwerking onderhoudt de RCE nu al contact met bijvoorbeeld AWF en NMF, vooral gericht op kennisdeling en het uitwisselen van ervaringen. Met provincies of gemeenten vindt op dit moment geen structureel overleg plaats over de werkzaamheden van de RCE. Daarom acht de RCE het noodzakelijk om dit soort overlegmomenten op regelmatige en structurele basis in te richten – niet alleen om de samenwerking te versterken, maar ook om het onderwerp (onder)waterarcheologie stevig op de bestuurlijke agenda te zetten. Heldere communicatie en korte lijnen zijn dan ook van groot belang. In andere woorden, de RCE streeft naar regelmatig contact met lokale overheden en wil bijdragen aan een verdere versterking van hun rol en verantwoordelijkheden op het gebied van (onder) waterarcheologie.

Provincie Noord-Holland

De provincie stelt dat na de opening van Museum Kaap Skil het structurele overleg met de betrokkenen is gestopt (nadat de stikstofvrije vitrines voor de jurk werden geïnstalleerd). De provincie stelt dat er inmiddels veel politieke aandacht voor het onderwerp is en zou het zonde vinden om deze kans nu niet te benutten. Om deze reden is de provincie van mening dat het tijd is om het overleg opnieuw op te starten. Bovendien speelt ook de nieuwere kwestie over de illegaal opgedoken vondsten in 2022 uit het 18de-eeuwse Zwavelwrak. Dit vergroot de urgentie. Vanuit de provincie is er duidelijk behoefte aan een structureel overleg, bij voorkeur op dezelfde manier zoals dat enkele jaren geleden het geval was.

Gemeente Texel

De gemeente Texel ervaart problemen doordat zij niet worden meegenomen in de ontheffingsprocedures van de Erfgoedwet (BEa), terwijl zij wel verantwoordelijk zijn voor toevalsvondsten uit zee. Dit leidt tot een lastig spanningsveld, zeker wanneer gemeenten noch eigenaar zijn van de vondst, noch over budget beschikken om bijvoorbeeld conserveringsmaatregelen te nemen of objecten aan te kopen. De casus van het houten beeld 'Barry' laat zien dat creatieve samenwerking met lokale partijen soms uitkomst biedt, maar dit vereist wel capaciteit bij gemeenten, passende voorzieningen en bereidheid tot samenwerking.

Gemeente Den Helder

De gemeente Den Helder is niet op zoek naar overleg met de betrokken overheden (de overlegagenda is al vol genoeg), maar vooral naar concrete actie. Wel moeten gesprekken gevoerd worden met sportduikers om het vandalisme en het gerichte duiken te stoppen. De gemeente ziet overleg in deze context slechts als een middel om tot daadkracht te komen. Ook geeft de gemeente aan over onvoldoende archeologische expertise te beschikken, waardoor zij liever iemand met voldoende inhoudelijke kennis wil laten deelnemen aan een overleg, waarna in gezamenlijkheid met de gemeente bekeken kan worden welke plannen strategisch handig zijn om wel/ niet uit te voeren. Tot slot benadrukt de gemeente het belang van kennisdeling via informatiesessies en bijeenkomsten, die kunnen worden georganiseerd door het Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland.

Gemeente Hollands Kroon

De gemeente ziet graag dat de RCE samen met haar onderzoekt hoe onderwaterarcheologie systematisch kan worden vastgelegd en hoe bewustwording kan worden gecreëerd over het verborgen erfgoed in de Waddenzee. Daarbij wordt gedacht aan waarderend onderzoek om bodemschatten in kaart te brengen, in plaats van te wachten op toevalsvondsten. Ook pleit Hollands Kroon voor meer transparantie over de mogelijke plannen en het toekomstige beschikbare budget van OC&W en de RCE en voor verkenning van financieringsmogelijkheden via onder meer het Waddenfonds.

Uiteindelijk wil de gemeente duidelijke communicatie over welke wrakken daadwerkelijk wegspoelen. Daarna wil de gemeente gezamenlijk bekijken hoe deze informatie vertaald kan worden naar het publiek. Hollands Kroon is van mening dat een regionaal museum in Den Helder, met speciale aandacht voor onderwaterarcheologie, het verhaal van de Waddenzee in de Kop van Noord-Holland beter tot haar recht kan laten komen. Zodat de ruime maritieme collectie uit de regio op een logische locatie ontsloten kan worden. Daarmee ontstaat niet alleen inhoudelijke verdieping, maar ook een impuls voor gebiedsontwikkeling en culturele profilering. Er is een grote collectie, maar Lelystad is te ver weg.

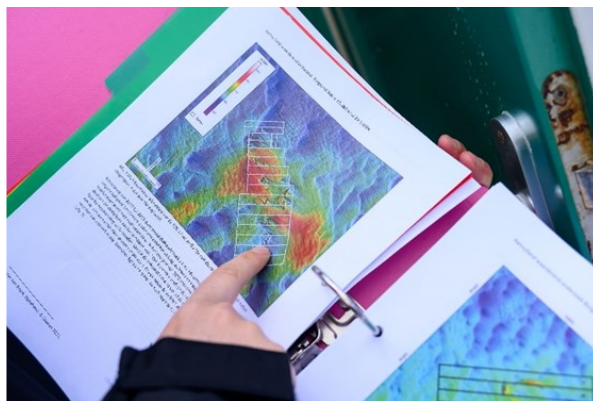
4. Denken in oplossingen

In dit hoofdstuk komen de oplossingen voor een betere samenwerking aan bod die tijdens de interviews ter sprake kwamen. De oplossingen zijn ingedeeld op basis van verschillende thema's. Allereerst komen de oplossingen binnen bestaande kaders en middelen aan bod. Daarna worden oplossingen geschetst die mogelijk zijn als meer financiële middelen voor de onderwaterarcheologie vrij kunnen worden gemaakt.

4.1 Structurele communicatie

De meeste geïnterviewden vinden het raadzaam om omwille van een betere samenwerking structureel overleg op te zetten tussen de RCE, provincie en gemeenten. Dit overleg zou regelmatig (om de maand of om de twee maanden) kunnen plaatsvinden tussen alle betrokken partijen. Bij het eerste overleg zal verduidelijking van de rollen nodig zijn: wie is waarvoor verantwoordelijk, zowel juridisch als praktisch. Ook is het nodig knelpunten en onduidelijkheden te concretiseren met nadruk op capaciteitskwesties, zodat nadien gezamenlijke oplossingen kunnen worden gevonden.

Het is essentieel om de communicatie te verbeteren door transparantie te bieden over de gebruikte methoden, selectiecriteria en voortgang van onderzoek, bijvoorbeeld bij het monitoren van scheepswrakken. Daarnaast is het handig concrete acties te bespreken, zoals het versterken van de samenwerking met sportduikers om vandalisme te voorkomen, en het opzetten van informatiesessies voor kennisdeling. Deze stappen helpen om efficiënter samen te werken en maritiem erfgoed beter te beschermen.

Afbeelding 5. Onderzoek naar Burgzand Noord 17 in 2024 (Foto Els Zweerink).

4.2 Versoepeling van de Arbowetgeving

Er zijn alternatieve en innovatieve mogelijkheden om het onderwater cultureel erfgoed te onderzoeken en beschermen, maar deze worden volgens provincie en gemeenten momenteel beperkt door wet- en regelgeving en een gebrek aan financiële middelen. Zo wordt aangegeven dat de invoering van de Erfgoedwet in 2016 een rem heeft gezet op het melden van particuliere collecties, wat de betrokkenheid van lokale initiatiefnemers vermindert. Ook vormt de huidige Arbowet een obstakel, omdat sportduikers geen formele opdrachten mogen ontvangen en dus niet kunnen worden ingezet bij professioneel archeologisch onderzoek, terwijl zij juist van grote waarde kunnen zijn bij het lokaliseren en documenteren van vondsten. Dit beperkt de mogelijkheden om lokaal beschikbare duikcapaciteit effectief in te zetten voor onderzoek en monitoring. Een oplossing zou zijn om deze regelgeving aan te passen of te zorgen voor passende uitzonderingen om tot werkbare oplossingen te komen. In het verleden bestond al eens het voornemen om een uitzonderingsclausule voor duikers onder de Arbowet in te voeren, maar tot op heden is dit niet gelukt.

Een aanpassing van de Arbowetgeving alleen, is echter niet genoeg. Ook als vrijwilligers structureel ingezet kunnen worden als waarnemers of actieve deelnemers in archeologisch veldwerk, zijn gemeenten vanwege capaciteitstekort niet bij machte om deze vrijwilligers te begeleiden. Hierdoor blijven waardevolle kansen onbenut en blijft het draagvlak voor participatief erfgoedbeheer beperkt. Een heroverweging van zowel het wettelijke kader als de financieringsstructuur is noodzakelijk om de knelpunten op te lossen.

4.3 Regionaal kernteam

De Waddenzee is een UNESCO werelderfgoedgebied van internationaal belang, wat betekent dat het beheer ervan meerdere gemeenten, provincies en landen betreft. Het behoud en de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed binnen dit gebied vraagt om een efficiënte en afgestemde organisatie, waarin de RCE zichzelf niet als uitvoerder, maar als inhoudelijke partner ziet. De RCE geeft aan dat zij deze regierol niet zelfstandig kan vervullen, omdat het werk in omvang en intensiteit veel te groot is. Dit type erfgoedbeheer leent zich bij uitstek voor een regionale en lokale aanpak, waarin de RCE meer als adviserend en coördinerend orgaan fungeert.

Vanuit de RCE werd tijdens het interview een concreet voorstel gedaan om de organisatie en samenwerking rond het maritieme erfgoed in de Waddengebied te versterken: het oprichten van een regionaal kernteam, specifiek gericht op de onderwaterarcheologie. Dit team zou fungeren als het aanspreekpunt voor gemeenten, de provincie, amateurarcheologen zoals

sportduikers en andere betrokken partijen. Het kernteam kan bestaan uit professionals met inhoudelijke kennis van de maritieme archeologie en verantwoordelijk zijn voor taken zoals het begeleiden van bureau- en opwater-onderzoeken, het toezicht houden op het waterbodembelief, het onderhouden van contacten met gemeenten en provincie, en het initiëren van structurele overleggen. Ook zouden zij het aanspreekpunt zijn voor vrijwilligers en andere belanghebbenden, en zouden ze als laagdrempelige schakel fungeren voor lokale duikorganisaties en de RCE.

Door zo'n regionaal kernteam op te richten, krijgt het beheer van het maritiem erfgoed in het Waddengebied een meer lokaal eigenaarschap, wat tegelijkertijd bijdraagt aan de effectiviteit van het beheer. Dit team kan beter inspelen op lokale behoeften, snel handelen en sterke relaties opbouwen met de verschillende betrokkenen. Daarnaast zorgt de RCE, als inhoudelijke en adviserende partner, voor de nodige kennis en expertise. Dit model heeft het potentieel om als voorbeeld te dienen voor andere delen van Nederland, zoals Zeeland of de binnenwateren, waar vergelijkbare regionale teams kunnen worden opgericht.

In het ideale scenario zouden deze regionale teams zelfs gezamenlijk opgravingen kunnen uitvoeren, bijvoorbeeld bij een bedreigd wrak op Burgzand Noord, in samenwerking met de RCE. De regionale teams kennen het gebied immers als geen ander, kunnen effectief samenwerken en relaties opbouwen, en kunnen snel de problemen en kansen signaleren. Dit zorgt ervoor dat het beheer van maritiem erfgoed op een laagdrempelige, effectieve en efficiënte manier kan plaatsvinden.

Om een dergelijk kernteam op te richten, zou het wenselijk zijn om samen met gemeenten, provincies en relevante instituten te verkennen hoe dit op een haalbare en efficiënte manier kan worden vormgegeven. Een dergelijk initiatief hoeft niet per se te starten met extra financiële middelen: het zou ook laagdrempelig kunnen worden opgezet binnen bestaande structuren of middelen. Afhankelijk van de opzet kunnen de kosten in de eerste fase oplopen tot circa €2 miljoen. Deze middelen zijn echter op dit moment niet gereserveerd. Dit voorstel van een regionaal kernteam sluit goed aan bij een breder 'reddingsplan voor de maritieme archeologie', waarin de noodzakelijke structurele maatregelen voor het behoud van het maritieme erfgoed worden opgenomen.

De provincie zegt niet bekend te zijn met het idee van een regionaal kernteam en heeft op het moment van interviewen (21 maart 2025) geen verder standpunt over de opzet van een dergelijk team en zegt allereerst in gesprek te gaan met Minister Bruins. Veel zal afhangen van de uitkomst van het gesprek met de minister, het Masterplan en dit onderzoek.

De gemeente Texel en AWF zien zo'n kernteam wel zitten en is van mening dat het ideaalbeeld voor de onderwaterarcheologie in de Waddenzee de vorming van een structureel en deskundig regionaal team is met verantwoordelijkheid voor zowel onderzoek als bescherming van het onderwater cultureel erfgoed. Vanuit Texel wordt reeds gewerkt aan een regionale samenwerking tussen de vier gemeenten in de Kop van Noord-Holland (naast de betrokken gemeenten ook de gemeente Schagen). Wanneer structurele capaciteit beschikbaar komt, zou dit team geïntegreerd kunnen opereren of in samenhang met de bestaande ondersteuning door AWF. De vorming van een regionaal team vergt echter niet alleen organisatiekracht, maar ook nieuwe certificeringen, gekwalificeerd personeel en een structureel budget. Volgens de gemeenten Texel, Hollands Kroon en AWF zou dit team kunnen opereren onder de vlag van de AWF, mits die organisatie daarvoor voldoende wordt uitgebreid en toegerust. Daarbij is de huidige krapte op de arbeidsmarkt een extra aandachtspunt. Daarbovenop geldt wel dat Den Helder op dit moment nog een afwijkende archeologische advisering kent vergeleken de gemeenten Texel en Hollands Kroon, waardoor onderzocht zou moeten worden hoe dit kernteam het beste vorm kan krijgen.

Eerdere initiatieven, zoals de poging van de hoogleraar maritieme archeologie van de RCE om een regionaal team op te zetten met steun van het Waddenfonds, en het Blue Academy-project in samenwerking met het NIOZ, laten zien dat er behoefte is aan structurele kennisborging. De onderwijskant blijft echter problematisch: universiteiten kampen met beperkingen vanwege wet- en regelgeving (zoals de Arbowet), waardoor archeologisch duikonderzoek vaak buiten Nederland plaatsvindt. De beperkte instroom van maritiem archeologisch geschoolde professionals (momenteel kent Nederland slechts ca. 15 maritiem-archeologen met een Senior KNA-status) vormt daarmee een structureel knelpunt. De wens bestaat om de samenwerking uit te breiden naar kennisinstellingen zoals het NIOZ, Deltares, Universiteit Utrecht, Wageningen University, maar ook met museale partners zoals het Marinemuseum in Den Helder en het Maritiem Instituut Willem Barentsz op Terschelling. De betrokkenheid van invloedrijke en wetenschappelijk verankerde figuren, zoals de hoogleraar maritieme archeologie van de RCE, zou het proces kunnen versnellen.

De gemeente Texel geeft voorts aan dat hoewel een provinciebreed team op beleidsniveau wenselijk wordt geacht, de uitvoering en organisatie (het logistieke) van een dergelijk team ingewikkeld is. Het is van belang dat nieuwe initiatieven, zoals een regionaal team, aanvullend zijn op bestaande systemen. Het is daarom wenselijk een nieuw regionaal samenwerkingsverband te richten op versterking van bestaande verbanden, met behoud van de beleidsmatige eenheid en bestuurlijke afstemming die nu bestaat.

De gemeente Den Helder staat tevens positief tegenover het idee van een regionaal team en stelt dat er behoefte is aan een team met inhoudelijke expertise, maar die vooral ook in staat is om de integraliteit te borgen en verbinding te maken met andere beleidsdomeinen. De personen in het team moet in netwerken kunnen denken, samenwerking stimuleren en erfgoedpositionering breder trekken dan enkel de erfgoedgemeenschap – door bijvoorbeeld ook jongeren en inwoners te betrekken. De gemeente Den Helder ziet kansen in het versterken van het onderwaterarcheologiebeleid door middel van een integrale en holistische benadering. Daarbij wordt gewezen op het potentieel van bestaande lokale netwerken, zoals de Historische Vereniging van Den Helder, die ca. 700 leden heeft. Deze groep, hoewel nu gericht op andere vormen van erfgoed, zou mogelijk gekoppeld kunnen worden aan sportduikers of een bredere erfgoedcommissie. Dit benadrukt het belang van integraliteit binnen het erfgoedbeleid. Ter aanvulling ondersteunt Den Helder het voorstel voor een regionaal team, omdat dit bijdraagt aan duidelijk en consistent beleid, evenals het beschikbaar stellen van kennis en expertise dichtbij huis. Dit regionale team dient echter oog te hebben voor de specifieke lokale context en de unieke archeologische vraagstukken per gemeente, zoals de mosselvangst op Texel en de focus op energiebronnen op zee en verdrinken nederzettingen binnen Den Helder. Binnen de gemeente wordt onderwaterarcheologie als bestuurlijk belangrijk beschouwd, en daarom zal de gemeente actief meedenken over hoe holisme en integriteit gewaarborgd kunnen worden in de taken van het regionale team. Het doel van dit team wordt gezien als het creëren van een duurzame en blijvende impact op het gebied van onderwaterarcheologie in de regio, met de nadruk op het stellen van realistische verwachtingen.

De gemeente Hollands Kroon is van mening van zo'n kernteam al bestaat, want dat is AWF. AWF geeft aan dat ze onder de gemeenschappelijke regeling alle omgevingsvergunningaanvragen voor activiteiten op de waterbodem, inclusief duikonderzoeken en daarbij horende PvE's in de rol van het bevoegd gezag beoordelen en keuren. Waar nodig voert AWF archeologische quickscans uit en adviseert het over de gevolgen voor archeologisch erfgoed. De organisatie onderhoudt en actualiseert de archeologische beleidskaart en zorgt ervoor dat de gemeentelijke digitale kaartlagen actueel blijven. In de rol van gesprekspartner overlegt AWF met veroorzakers van bodemingrepen, levert het bestuurlijke onderhandelings-input en vult het kennis-lacunes met extra data en maritieme expertise. Sportduikers worden actief betrokken via periodiek contact, vondstmeldingen worden systematisch opgevolgd en particuliere maritieme collecties geïnventariseerd en—indien mogelijk—overgedragen aan depotlocaties in Castricum of Oudeschild. Voor aangetroffen vondsten verzorgt AWF de primaire berging en conservering.

Hoewel AWF al over scherpe technische en procesmatige procedures beschikt, pleit de AWF zelf voor versterking van hun team met een praktische maritiem archeoloog en voor betere terugkoppeling van RCE-sonar-onderzoek (Periplus) naar gemeentelijk beleid. De focus blijft daarbij op het behoud in situ, met behoud ex situ als alternatief wanneer dat niet haalbaar is. Voor structurele verbetering wijst AWF ook op de noodzaak van landelijke maatregelen om het aantal bodemingrepen—zoals schelpdelverij en modulaire zee-installaties—te beperken. De gemeente Hollands Kroon en AWF zien AWF daarom als de aangewezen organisatie voor een uitbreiding met een maritieme expertise.

4.3 Financiële middelen voor gemeenten

In het geval er (nog) geen regionaal team is, blijkt uit de interviews dat een samenwerking met gemeenten alleen van de grond kan komen als er ook budget beschikbaar wordt gesteld voor gemeenten. Op dit moment wordt vooral reactief gehandeld door de gemeenten, bijvoorbeeld bij toevalsvondsten. Het ontbreekt aan structureel beleid, toezicht en handhaving om de archeologie te behouden, (wanneer nodig) te onderzoeken en toevalsvondsten te kunnen converseren. Voor structurele inzet hiervoor is financiering essentieel. De gemeenten benadrukken de behoefte aan onderzoek en de benodigde expertise in eigen organisatie, dus binnen de gemeente zelf. Met structurele financiële basis kan bovendien opwater-onderzoek worden uitgevoerd, zodat de archeologische verwachtingkaarten kunnen worden aangescherpt.

Afbeelding 6. Archeologische vondst uit het Palmhoutwrak (Foto Els Zweerink).

Daarnaast heeft de gemeente Texel behoefte aan meer transparantie vanuit de RCE. Hoewel de RCE de beschermde wrakken dit jaar zal monitoren, ontbreekt voor de gemeente het inzicht in de selectiecriteria, methodiek en onderliggende informatie op basis waarvan die monitoring gebeurt. Deze informatie is cruciaal, zeker in een gebied dat zo dynamisch is als de Waddenzee, waar kennis over sedimentverplaatsingen en erosieontwikkeling essentieel is voor effectief beheer.

De gemeente Den Helder geeft aan graag te willen beschikken over een uitvoeringsprogramma met middelen om samen te kunnen werken met bestaande partijen (zoals het Koninklijke Instituut voor de Marine (KIM) en sportduikers). Hoewel de marine andere primaire doelstellin-

gen heeft, kan een samenwerking kansen bieden op het gebied van bescherming en onderzoek. Voor de gemeente Den Helder is de onderlinge samenwerking tussen de gemeenten binnen de Noordkop cruciaal en wordt gestreefd naar één helder beleid voor maritieme archeologie binnen de Noordkop, met per gemeente aanvullende gebiedsspecifieke paragrafen. Het doel van Den Helder is daarnaast om de beleidskaarten van de waterbodems met elkaar in overeenstemming te brengen, zodat alle betrokken partijen duidelijkheid hebben over verwachtingen en verantwoordelijkheden. Om dit te kunnen realiseren heeft de gemeente Den Helder echter structureel budget nodig, want van de huidige €2.500 per jaar die voor archeologie beschikbaar is, gaat zij dat niet kunnen realiseren.

De RCE erkent dat toezicht en handhaving op gemeentelijk niveau regelmatig een uitdaging vormen. Om hierop een antwoord te bieden, verkent de RCE innovatieve oplossingen, waaronder het gebruik van satellietmonitoring. Deze technologie maakt het mogelijk om op afstand toezicht te houden en vormt daarmee een aanvulling op bestaande beheermethoden. Satellietgebaseerd-beheer wordt momenteel binnen de RCE toegepast als pilotstudie, met het oog op toekomstige opschaling. De inzet van satellieten biedt ook perspectief voor overdracht naar gemeenten, die deze werkwijze in de toekomst zouden kunnen integreren in hun lokale erfgoedbeheer. Tegelijkertijd blijft handhaving essentieel. Satellietmonitoring fungeert in dit kader als een noodzakelijke 'stok achter de deur' om ongewenste activiteiten vroegtijdig te signaleren en gepaste actie mogelijk te maken. Voor succesvolle toepassing op lokaal niveau is het echter cruciaal dat gemeenten beschikken over voldoende capaciteit en financiële middelen. Op dit moment ontbreekt het daaraan, wat betekent dat er structureel budget moet worden vrijgemaakt om implementatie mogelijk te maken en de effectiviteit van deze innovatieve vorm van toezicht te waarborgen.

Tot slot is het van belang dat er controle komt op de besteding van de financiële middelen. Wanneer gemeenten middelen voor de maritieme archeologie ontvangen, is het noodzakelijk te waarborgen dat ze daadwerkelijk hiervoor worden ingezet en niet voor andere doeleinden, zoals in de praktijk weleens gebeurt. Alleen met gerichte en transparante inzet van geoormerkte middelen kan het beoogde effect – duurzame bescherming en beheer van het onderwatererfgoed – daadwerkelijk worden bereikt.

4.4 Een Master- en Reddingsplan

Volgens provincie Noord-Holland zou het droomsценario een gestructureerd programma zijn, opgezet binnen de komende tien jaar, gezien het verwachte wegspoelen van de schepen in de Waddenzee binnen twintig jaar. Dit programma zou onder leiding van topspecialisten van de

RCE, in samenwerking met internationale experts, kunnen zorgen voor het behoud van de scheepswrakken en de archeologische vondsten. Het doel van dit plan is om het erfgoed te bewaren voor toekomstige generaties, met de betrokkenheid van alle burgers van Nederland bij het onderzoeken van de nationale geschiedenis.

Het Masterplan richt zich op:

- Inventarisatie van alle scheepswrakken in de Waddenzee
- Selectie van wrakken die prioritair moeten worden onderzocht of beschermd
- Samenwerking met nationale en internationale specialisten
- Een structurele rol voor de RCE als coördinator
- Actieve betrokkenheid van gemeenten en provincie

De provincie zou een communicatieve rol kunnen spelen in het vertalen van dit verhaal naar het publiek en bijdragen aan het zichtbaar maken van de vondsten door tentoonstellingen. Daarnaast kan de provincie ook een actieve rol spelen in het verbeteren van de relatie met duikers, die essentieel zijn voor het beheer van onderwatererfgoed.

Bovendien heeft de provincie veel geleerd van de tentoonstelling van het Palmhoutwrak in Museum Kaap Skil. De provincie benadrukt dat het budget grotendeels besteed was aan de bijzondere vitrines voor de jurken, terwijl het vertellen van het verhaal en het tentoonstellen van de vondsten meer aandacht had kunnen krijgen. De provincie stelt dat de presentatie van de zilverdraadjurk bijvoorbeeld veel aantrekkelijker had kunnen zijn met een goede ontwerp-aanpak. Tevens is over de Zilverdraadjurk tot op heden nog niet wetenschappelijk gepubliceerd. Ondanks de gemiste kansen ziet de provincie dit als een leerproces voor toekomstige tentoonstellingen van topstukken. De provincie benadrukt het belang van een finale publicatie van het Palmhoutwrak, inclusief de vondsten die later zijn aangeleverd, aangezien deze nu niet in het verhaal zijn opgenomen. Dit zou goed gecombineerd kunnen worden met een website, film, podcast of documentaire. Bovendien zijn er nog veel fantastische vondsten in het depot die aan het publiek getoond kunnen worden en het verhaal versterken. De dynamiek die ontstaat uit de huidige ontwikkelingen (gesprek met de minister, het Masterplan en dit onderzoek) zal mogelijk kunnen leiden tot meer financiering vanuit de provincie om dergelijke initiatieven te kunnen ondersteunen, zoals het publiceren en tentoonstellen van de vondsten uit de Waddenzee.

Daarnaast heeft de provincie zelf ook instrumenten in handen om het onderwatererfgoed te beschermen. Zo kan zij waardevolle scheepswrakken aanwijzen als provinciaal monument.

5. Aanbevelingen

De Waddenzee is een uniek Werelderfgoedgebied met grote archeologische waarde. De bescherming van het onderwater cultureel erfgoed vraagt om een efficiënte aanpak waarin de provincie, de lokale overheden, sportduikers, kennisinstellingen en de RCE samenwerken. Op basis van de interviews kunnen een aantal aanbevelingen worden gedaan binnen bestaande kaders en middelen. Tenslotte volgen de aanbevelingen voor wanneer extra financiering beschikbaar komt.

5.1 Binnen bestaande kaders en middelen

Communicatie

Voor een betere communicatie wordt aanbevolen om een structureel overleg op te zetten tussen de RCE, provincie en gemeenten, dat maandelijks of om de twee maanden plaatsvindt. Tijdens het eerste overleg is het noodzakelijk vast te leggen wie waarvoor verantwoordelijk is, zowel juridisch als praktisch. Op basis daarvan kan worden toegewerkt naar heldere afspraken en duurzame oplossingen, waarbij ieders rol en verantwoordelijkheid goed geborgd is.

Het verdient aanbeveling dat de RCE het initiatief neemt om alle relevante overheden actief en tijdig te informeren over lopend en toekomstig rijksgefinancierd onderzoek in de Waddenzee. Dit omvat het beschikbaar stellen van de onderzoeksagenda, selectiecriteria, toegepaste methoden, onderliggende gegevens en de uiteindelijke onderzoeksresultaten. Transparante en consistente informatievoorziening aan alle betrokken gemeenten – ook indien één gemeente als woordvoerder optreedt – evenals aan de provincie, draagt bij aan vertrouwen en bestuurlijke afstemming.

Tevens wordt aanbevolen om meer inzicht te bieden in de toekomstige beleidsvoornemens en financiële kaders van het ministerie van O&CW en de RCE met betrekking tot archeologisch onderzoek in het Noord-Hollandse Waddengebied. Het verkennen van aanvullende financieringsmogelijkheden, onder meer via het Waddenfonds, kan bijdragen aan de borging

van middelen voor zowel onderzoek als uitvoering.

Daarnaast wordt aanbevolen om, in het kader van de ontheffingen op de Erfgoedwet, gemeenten en hun archeologisch adviseurs structureel te betrekken bij besluitvorming omtrent ontheffingen. Het gezamenlijk opstellen van een duidelijk en werkbaar protocol voor de omgang met toevalsvondsten, het aanvragen van ontheffingen en de samenwerking met gemeentelijke archeologische adviseurs kan bijdragen aan zowel de zorgvuldigheid als de uitvoerbaarheid van het erfgoedbeheer in het gebied.

Gedeelde verantwoordelijkheid

Hoewel het belang van maritiem erfgoed – en specifiek dat van de Waddenzee – breed wordt erkend, blijkt uit de interviews dat de provincie en gemeenten hun rol en verantwoordelijkheid hierin lang niet altijd duidelijk zien of actief invullen. De erkenning van het erfgoed als waardevol en bedreigd staat in schril contrast met het (soms) ontbreken van concreet beleid, structurele inzet én adequate financiering op lokaal niveau. Zo blijkt uit het onderzoek dat sommige gemeenten slechts zeer beperkte bedragen beschikbaar stellen voor archeologie. Sinds de decentralisatie van het archeologiebeleid in 2002 ontvangen gemeenten via het gemeentefonds algemene middelen voor de uitvoering van hun wettelijke taken, waaronder archeologie. De inzet van deze middelen is een gemeentelijke verantwoordelijkheid. Het is een beleidskeuze van het gemeentebestuur – in het bijzonder de gemeenteraad – om binnen het totale budget middelen te reserveren voor archeologie, bijvoorbeeld voor beleidsontwikkeling, aanwijzingen, personele capaciteit of uitvoeringsmaatregelen. In domeinen zoals gebouwd erfgoed wordt deze keuze in meerdere gevallen actief gemaakt. Voor maritiem erfgoed en onderwaterarcheologie is dat tot op heden minder gebruikelijk.

Gemeenten hebben de wettelijke taak om erfgoed, dus ook onderwaterarcheologie, te inventariseren, behouden en beschermen. Dat betekent dat zij verantwoordelijk zijn voor het organiseren van voldoende capaciteit en het vrijmaken van middelen om die taak uit te voeren. Voor een effectieve uitvoering van deze taak is het noodzakelijk dat gemeenten voldoende structurele financiële middelen én personele inzet vrijmaken voor onder meer beleidsontwikkeling, onderzoek, vergunningverlening, toezicht en handhaving (inclusief monitoring en toegang tot materieel, zoals een vaartuig), publiekscommunicatie, de mogelijkheid om eigen expertise op te bouwen en middelen voor de opslag, conservering en presentatie van toevalsvondsten uit zee. Een essentiële aanbeveling is dat gemeenten zelf de (onderwater) archeologie prioriteit geven binnen de eigen organisatie. De gemeenteraad speelt hierin een bepalende rol door actief te kiezen voor het op orde brengen van de gemeentelijke basis: heldere beleidskaders, voldoende ambtelijke capaciteit, en passende middelen. In de praktijk

blijkt dat gemeenten regelmatig naar het Rijk kijken voor ondersteuning, terwijl de eigen basisvoorwaarden vaak nog onvoldoende zijn ingevuld.

Aanvullend hierop geldt dat indien gemeenten constateren dat de beschikbare middelen ontoereikend zijn om aan deze wettelijke verplichtingen te voldoen, het voor de hand ligt dat zij dit onder de aandacht brengen bij hun gemeenteraad. Binnen de huidige financieringssysteematiek geldt dat het aan de gemeenteraad is om hierin prioriteiten te stellen. Eventuele tekorten kunnen vervolgens, indien passend onderbouwd, aanleiding zijn voor een aanvullende financieringsvraag richting het Rijk, met dien verstande dat een lokale basisinzet als eerste verantwoordelijkheid geldt. Indien gemeenten bovendien ambities ontwikkelen die verder gaan dan het wettelijke minimum, kan aanvullende financiering vanuit het Rijk aan de orde zijn. Voorwaarde daarbij zal zijn dat de gemeente zelf eerst beleidsmatig invulling geeft aan de opgave en daarvoor beschikbare middelen inzet. Een heldere lokale verankering en bestuurlijke keuze zullen dan het uitgangspunt voor eventuele vervolgstappen op rijksniveau zijn.

Tot slot wordt benadrukt dat de RCE en tevens de provincie, waar nodig, actiever moeten inzetten op het stimuleren – en indien nodig het aanmoedigen – van samenwerking tussen gemeenten. Het gezamenlijk formuleren van beleid en aanpak is essentieel (zie aanbevelingen in de volgende paragraaf), zeker omdat gemeenten volgens de wet grotendeels verantwoordelijk zijn voor het beheer van cultureel erfgoed binnen hun grenzen. Voor onderwatererfgoed wordt deze verantwoordelijkheid nu echter nog nauwelijks ingevuld. Gemeenten en ook de provincie moeten daarom nadrukkelijker worden aangespoord om hun rol serieus te nemen, structureel capaciteit en middelen vrij te maken, en – binnen de bestaande regels en kaders – strategische samenwerkingen aan te gaan met andere overheden en relevante partners.

Archeologiebeleid

De huidige praktijk laat zien dat samenwerking tussen gemeenten op lokaal niveau slechts beperkt van de grond komt. Er zijn voorbeelden van gemeenten met bestaand beleid en expertise middels een GR, naast gemeenten waar dit nog ontbreekt. Het delen van kennis, ervaring en beleidsinstrumenten blijft echter achter, terwijl juist hier kansen liggen om gezamenlijk sterker te staan. Het wordt aanbevolen om actief in te zetten op het faciliteren van structurele samenwerking tussen gemeenten, bijvoorbeeld via intergemeentelijke werkgroepen, kennisnetwerken of gedeelde beleidsontwikkeling. Dit kan wederzijdse versterking opleveren en drempels verlagen voor gemeenten die nu nog zoekende zijn.

Als een vervolgstap wordt vervolgens geadviseerd aan de betrokken gemeenten om een duidelijke gezamenlijke visie te formuleren op het maritieme erfgoed, met een daarbij horend uitvoeringsplan. Maak concreet hoe de wettelijke taken worden ingevuld en wat met de middelen in het gemeentefonds voor archeologie wordt gedaan. Formuleer daarna welke scenario's wenselijk zijn als meer capaciteit en budget beschikbaar wordt gesteld vanuit andere overheden en wat hiervoor concreet financieel nodig is.

Het verdient aanbeveling dat gemeenten in het Noord-Hollandse deel van de Waddenzee gezamenlijk toewerken naar één integrale archeologische waarde- en verwachtingskaart, voorzien van onderling afgestemde beleidsregels en vrijstellingscriteria. Een dergelijke uniforme benadering vergroot de voorspelbaarheid voor initiatiefnemers en andere betrokken partijen. Voorts wordt geadviseerd om deze verwachtingskaart te verankeren in het gemeentelijk beleid, zoals in het Omgevingsplan. Het zichtbaar maken van zones met hoge archeologische verwachting in scheepvaartvolgsystemen kan aanvullend bijdragen aan de bescherming van het archeologisch erfgoed door bewustwording en vroegtijdige signalering bij ruimtelijke ingrepen.

5.2 Aanbevelingen voor extra gelden

Regionaal kernteam

Een regionaal kernteam voor maritieme archeologie wordt gezien als een passende oplossing om het beheer regionaal te organiseren, met kennis dichtbij huis en duidelijke aanspreekpunten voor gemeenten, provincie, vrijwilligers en andere betrokkenen. Zo'n team kan snel schakelen, lokale vraagstukken oppakken en beleidsmatig versterken. Dit team kan binnen een bestaande organisatie in de regio worden opgezet. Het team moet holistisch werken: vakinhoudelijk sterk, betrokken partijen structureel informeren, verbindend naar andere beleidsterreinen en toegankelijk zijn voor inwoners, jongeren, lokale erfgoednetwerken en de ondernemers in het gebied, zoals de vissers. Het is daarnaast belangrijk dat het regionale kernteam zich bewust is van de diversiteit binnen het gebied: van mosselvangst op Texel tot energieontwikkelingen en verdrongen nederzettingen rond Den Helder. Het gezamenlijke doel van het team moet duurzaam beheer en behoud van het onderwatererfgoed zijn met een blijvende impact voor de regio.

Om dit te realiseren is een startfinanciering nodig (geschat op €2 miljoen) en structurele financiering om het kernteam duurzaam te bestendigen. Het Rijk, de provincie en de gemeenten zouden de startfinanciering gezamenlijk voor hun rekening kunnen nemen. Opvallend is dat, hoewel er bij diverse partijen bereidheid en betrokkenheid werd uitgesproken, er geen concre-

te financiële toezeggingen zijn gedaan door de lagere overheden om hier zelf (mede) invulling aan te geven. Het Rijk heeft hierin wel het initiatief genomen, maar nog niet toegezegd om (een deel van) de financiering op zich te nemen. Zowel voor de opstartfase als voor de structurele instandhouding van een regionaal team wordt door de lagere overheden verwezen naar het Rijk als eerstverantwoordelijke financier. Daarmee is er sprake van een financiële verwachting richting het Rijk, terwijl provincies en gemeenten zelf op dit moment geen middelen hebben toegezegd, ook niet in de vorm van cofinanciering. Tegelijkertijd heeft de provincie benadrukt zich niet te willen onttrekken aan haar verantwoordelijkheid en open te staan voor verdere betrokkenheid. Ook hebben (enkele) gemeenten aangegeven dat zij bereid zijn om de mogelijkheden voor eigen inzet nader te bekijken, waarbij hun positie afhankelijk is van het uiteindelijke plan en de daarbij behorende kosten. De huidige situatie ondersteunt dat de vraag richting het Rijk op dit moment het meest expliciet is geformuleerd, terwijl de bereidheid van andere overheden vooralsnog mede afhankelijk is van verdere concretisering van taken, structuur en financiële impact.

Tot slot is er uit de interviews niet eenduidig naar voren gekomen welke taken het regionaal team wel of juist niet zou moeten uitvoeren. Mocht worden besloten tot het opstarten van een regionaal team, dan is het van belang om in overleg met de betrokken partners eerst gezamenlijk te bepalen welke taken en verantwoordelijkheden het team op zich neemt. Op die manier kan een helder en gedragen takenpakket worden opgesteld dat aansluit bij de behoeften van de betrokken partijen en waarbij geen essentiële onderdelen over het hoofd worden gezien.

Sportduikers en duikverenigingen

Zowel binnen als buiten een regionaal kernteam is er behoefte aan een structureel samenwerkingsmodel waarbij sportduikers een rol kunnen spelen als 'ogen en oren' onder water. Daarom wordt een aanvullend onderzoek aanbevolen dat zich richt op het inventariseren van bestaande initiatieven en samenwerkingen met duikverenigingen, het verkennen van mogelijkheden om binnen de huidige wet- en regelgeving, of via aanpassing daarvan (zoals de Arbowet en Erfgoedwet), sportduikers op verantwoorde wijze in te zetten bij opsporing en documentatie, het ontwikkelen van protocollen en opleidingen die veilige en verantwoorde

Afbeelding 7. Het onderzoek naar wrak BZN 9 (Foto RCE).

participatie van vrijwilligers ondersteunen en het stimuleren van participatieve projecten waarin duikers actief betrokken zijn bij het archeologisch verhaal, bijvoorbeeld via citizen science of educatieve trajecten.

Samenwerken met kennisinstellingen

Om de beschikbare kennis en technologie te benutten, is nauwere samenwerking met kennisinstellingen essentieel. Daarom wordt een aanvullend onderzoek aanbevolen dat zich richt op het identificeren van relevante kennispartners zoals NIOZ, Deltares, TU Delft, Universiteit Utrecht, Universiteit Wageningen, het Marinemuseum, Museum Batavialand, en het Maritiem Instituut Willem Barentsz op Terschelling, het verkennen van gezamenlijke onderzoeksagenda's gericht op monitoring van scheepswrakken, sedimentstromen, impact van klimaatverandering en ontwikkeling van archeologische verwachtingskaarten, het opzetten van interdisciplinaire platforms of consortia waarin overheden, onderzoekers en maatschappelijke partners structureel samenwerken en bestaande infrastructuur en netwerken benutten voor kennisdeling en innovatie.

Conclusie

Deze gecombineerde aanpak – van versterkte samenwerking middels een regionaal team met kennisinstututen en betrokken gebruikers van het gebied en structurele financiële ondersteuning – maakt het mogelijk om het onderwater cultureel erfgoed in de Waddenzee duurzaam te beschermen, kennis te vergroten en het draagvlak in de samenleving te versterken.

Bijlage 1. Bronnen

Literatuur

- Beckerman, S., 2023: *Gewijzigde motie van het lid Beckerman ter vervanging van die gedrukt onder nr. 55, 's-Gravenhage.*
- Bartels, M. 2021: Flotsam and jetsam or an oyster full of pearls? Fifty years of participative underwater archaeology in the Western Wadden Sea, Texel County, the Netherlands, *Lücker Kolloquium zur Stadtarchäologie Im Hansereaum XI: Archäologie im Hier und Jetzt*. Lübeck (Schmidt-Römhild).
- Bartels, M., 2022: Drijfhout, deining en dadendrang: Vijftig jaar duikende archeologie rond Texel (1970-2020), *West-Friese Archeologische Notities 59*, Hoorn.
- Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, 2017: *Brief Maritiem Erfgoed*, Haarlem.
- Gemeente Texel, et al. 2015: *Protocol Onderwaterarcheologie Texel: Behoud van archeologische vindplaatsen rond Texel: omgang met vrijgespoelde scheepswrakken en hun lading*, Den Burg.
- Kieft, R., et al., 2024: *Behoud en onderzoek van het Maritiem Erfgoed in de westelijke Waddenzee (onderwaterarcheologie)*, Den Burg (Gemeente Texel).
- Landelijke Werkgroep Archeologie Onder Water, 2022: *Basiscursus Maritieme Archeologie*, Amersfoort.
- Leever, R.N., 2024: *Memo Behoud en onderzoek van het Maritiem Erfgoed in de westelijke Waddenzee (onderwaterarcheologie)*, Anna Paulowna (gemeente Hollands Kroon).
- Provincie Noord-Holland 2018: *Verslag stuurgroep onderwaterarcheologie Texel*, Haarlem.
- Provincie N Provincie Noord-Holland, 2024: *Aanpak nodig voor behoud van nationaal erfgoed onderwaterarcheologie Rede van Texel*, Haarlem.
- Provincie Noord-Holland 2016: *Project onderwaterarcheologie Texel*, Haarlem.
- Projectgroep onderwaterarcheologie, 2019: *Verslagen Projectgroep onderwaterarcheologie*, Haarlem.
- Rijkdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2024: *RCE Beheer Archeologie van de Waterbodems: Waddenzee-gedeelte Provincie Noord-Holland*, Amersfoort.
- Uslu, G., 2023: *Antwoord op schriftelijke vragen van het lid Westerveld (GroenLinks) aan de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over bedreigd maritiem erfgoed, 's-Gravenhage.*
- Van Bommel, et al., 2023: *Kamerbrief Maritieme Onderwater Archeologie 2023*, Amsterdam (Universiteit van Amsterdam).
- Van de Belt, R., 2023: *Motie 'Red ons maritiem erfgoed!*, Den Burg (Gemeente Texel).
- Van Ginkel, 2024: *Agenda Maritiem 2025-2030/ interviews stakeholders*, Leiden.

Websites

- www.wetten.overheid.nl
- www.cultureelerfgoed.nl
- www.rijksoverheid.nl

Bijlage 2. Interviewvragen

Rijk

Op het gebied van onderzoek en bescherming

- Welke eigen initiatieven zijn er binnen het kader van onderzoek naar en bescherming van de onderwaterarcheologie in de Waddenzee?
- Zijn deze initiatieven structureel?
- Vind er overleg en/of afstemming plaats met en wordt er samengewerkt op het gebied van onderzoek en bescherming met gemeenten, provincie of rijk? Zo ja, op welke manier? Zo nee, waarom niet?
- Is er (meerjarig) geoormerkt budget en hoeveel is dit budget?
- Is organisatie/geïnterviewde op de hoogte van vigerende wet- en regelgeving, taken en verantwoordelijkheden?
- Heeft organisatie kennis en kunde met betrekking tot onder water erfgoed in huis of wordt dit elders ingekocht/ingehuurd?
- Is de juridische en bestuurlijke taakverdeling duidelijk? Waarom wel/niet?
- Zijn er binnen de beschikbare budgetten en capaciteit wel/niet genoeg eigen mogelijkheden voor het onderzoek en de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed? Waarom wel/ niet?
- In hoeverre lopen jullie tegen problemen aan? Welke en waarom?
- Zijn er binnen de beschikbare budgetten en capaciteit andere (out-of-the-box) mogelijkheden te bedenken om het onderwater cultureel erfgoed te onderzoeken en beschermen?
- Is er behoefte aan (meer) samenwerking en of afstemming? Zo ja, op welke manier? En met wie?
- Op welke manier kan de samenwerking van meerwaarde zijn?
- Wat is jullie droomscenario op het gebied van onderzoek en bescherming van de onderwaterarcheologie in de Waddenzee?
- Wat kan/ wil geïnterviewde/ organisatie te bieden in geval van samenwerking? ('boter bij de vis')

Beleid, advies en ontheffingen

- Op welke manier is de beleidsmatige en bestuurlijke rol ingevuld met betrekking tot de onderwaterarcheologie van de Waddenzee?
- Beschikt organisatie over erfgoedkaarten, zowel inventarisatie als beleidskaarten? Zijn die actueel en uitputtend?
- Wordt de onderwaterarcheologie structureel meegenomen in het beleid, advies en/of bij het verstrekken van ontheffingen/vergunningen? Zo ja, op welke manier?
- Is expertise in huis of wordt deze elders al dan niet ingehuurd/ingekocht?
- Zijn er genoeg faciliteiten/mogelijkheden om de eigen rol goed uit te voeren? Waarom wel/ niet?
- Hoe vinden de ambtelijke organisaties elkaar in het reguliere werk?

- Vind er overleg en/of afstemming plaats en wordt er samengewerkt op het gebied van beleid, advies en ontheffingen met gemeenten, provincie of rijk? Zo ja, op welke manier?
- Is de juridische en bestuurlijke taakverdeling duidelijk? Waarom wel/niet?
- In hoeverre lopen jullie tegen bestuurlijke problemen aan? Zo ja, welke dan?
- Is er behoefte aan (meer) samenwerking en of afstemming? Zo ja, op welke manier? En met wie?
- Op welke manier kan de samenwerking van meerwaarde zijn?
- Wat is jullie droomscenario op het gebied van beleid, advies en ontheffingen van de onderwaterarcheologie in de Waddenzee?

Provincie

Huidige stand van zaken

- Wat is de huidige stand van zaken m.b.t. tot de onderwaterarcheologie in de Waddenzee?
- Wat is de huidige stand van zaken m.b.t. tot de onderwaterarcheologie in de Waddenzee?
- Welke eigen initiatieven zijn er binnen het kader van de onderwaterarcheologie in de Waddenzee? Zijn deze initiatieven structureel?
- Hoe vinden de ambtelijke organisaties elkaar in het reguliere werk?
- Is er behoefte aan (meer) samenwerking en of afstemming? Zo ja, op welke manier? En met wie?
- Zijn er wel/niet genoeg eigen mogelijkheden voor het onderzoek/ de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed? Waarom wel/ niet?
- Wat zijn de beschikbare budgetten, is dit voldoende? En is er voldoende capaciteit?
- In hoeverre lopen jullie tegen problemen aan? Welke en waarom?

Masterplan

- Kun je het Masterplan eens toelichten? Wat betekent dit plan concreet voor alle partijen en wat is de eigen rol? In welke vorm moet het krijgen?

Toekomst

- Zijn er andere (out-of-the-box) mogelijkheden te bedenken om het onderwater cultureel erfgoed te onderzoeken en beschermen?
- Wat kan/wil de provincie bieden in geval van samenwerking? ('boter bij de vis')
- Wat is jullie droomscenario op het gebied van onderzoek/ bescherming/ beleid/ advies/ ontheffingen van de onderwaterarcheologie in de Waddenzee?

Overleg

- Vindt er overleg en/of afstemming plaats met gemeenten, provincie of rijk? Zo ja, is dit structureel? Zo nee, waarom niet?

Mogelijke oplossing; kernteam

- Hoe staan jullie tegenover een (laagdrempelig) regionaal kernteam van vier personen die zich bezighoudt met alle plannen (in de ruimtelijke ordening) binnen het Waddengebied (dus provinciebreed), het waterbodembelief coördineert/ beheert/ actualiseert en het aanspreekpunt is voor de RCE, de provincies, gemeenten en vrijwilligers (duikers), waar je maritieme toevalsvondsten kunt melden en die tevens de structurele overleggen initieert?

Gemeenten

Onderzoek/ bescherming

- Welke eigen initiatieven zijn er binnen het kader van onderzoek naar en bescherming van de onderwaterarcheologie in de Waddenzee?
- Zijn deze initiatieven structureel?
- Hoe vinden de ambtelijke organisaties elkaar in het reguliere werk?
- Heeft organisatie kennis en kunde met betrekking tot onder water erfgoed in huis of wordt dit elders ingekocht/ingehuurd?
- Zijn er wel/niet genoeg eigen mogelijkheden voor het onderzoek en de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed? Waarom wel/ niet?
- Is er voldoende budget en capaciteit? Wat valt vinnen en buiten de beschikbare budgetten?
- In hoeverre lopen jullie tegen problemen aan? Welke en waarom?
- Is er behoefte aan (meer) samenwerking en of afstemming? Zo ja, op welke manier? En met wie?
- Op welke manier kan de samenwerking van meerwaarde zijn?
- Wat kan/wil geïnterviewde/organisatie te bieden in geval van samenwerking? ('boter bij de vis')
- Zijn er andere (out-of-the-box) mogelijkheden te bedenken om het onderwater cultureel erfgoed te onderzoeken en beschermen?
- Wat is jullie droomscenario op het gebied van onderzoek en bescherming van de onderwaterarcheologie in de Waddenzee? En op het gebied van beleid, advies en ontheffingen?

Wetten/ taken/ beleid

- Is organisatie/geïnterviewde op de hoogte van vigerende wet- en regelgeving, taken en verantwoordelijkheden?
- Is de juridische en bestuurlijke taakverdeling duidelijk? Waarom wel/niet?

- Op welke manier is de beleidsmatige en bestuurlijke rol ingevuld met betrekking tot de onderwaterarcheologie van de Waddenzee?
- Wordt de onderwaterarcheologie structureel meegenomen in het beleid, advies en/of bij het verstrekken van ontheffingen/vergunningen? Zo ja, op welke manier?
- Beschikt organisatie over erfgoedkaarten, zowel inventarisatie als beleidskaarten? Zijn die actueel en uitputtend?
- Is expertise in huis of wordt deze elders al dan niet ingehuurd/ingekocht?
- Zijn er genoeg faciliteiten/mogelijkheden om de eigen rol goed uit te voeren? Waarom wel/ niet?
- In hoeverre lopen jullie tegen bestuurlijke problemen aan? Zo ja, welke dan?
- Is er behoefte aan (meer) samenwerking en of afstemming? Zo ja, op welke manier? En met wie?
- Wat is jullie droomsценario op het gebied van onderzoek en bescherming van de onderwaterarcheologie in de Waddenzee? En op het gebied van beleid, advies en ontheffingen?

Overleg

- Vindt er overleg en/of afstemming plaats met gemeenten, provincie of rijk? Zo ja, is dit structureel? Zo nee, waarom niet?

Idee RCE

- Hoe staan jullie tegenover een (laagdrempelig) regionaal kernteam van vier personen die zich bezighoudt met alle plannen (in de ruimtelijke ordening) binnen het Waddengebied (dus provinciebreed), het waterbodembelief coördineert/ beheert/ actualiseert en het aanspreekpunt is voor de RCE, de provincies, gemeenten en vrijwilligers (duikers), waar je maritieme toevalsvondsten kunt melden en die tevens de structurele overleggen initieert?

MOOI
NOORD-
HOLLAND
ADVISEURS
OMGEVINGSKWALITEIT

Afbeelding 8. De gedeputeerde Beemsterboer en wethouders Kieft, Camara en Leever bij de uitreiking van het tijdschrift Schatrijk op de Bodembiënnale in 2024 (Foto Els Zweerink).